

Пяцігодка

Вольга Караткевіч

Пяцігодка — гэта пяць гадоў, пражываных савецкімі людзьмі за тры—чатыры гады, з усімі наступкамі ад перавыканання пляну.

У *пяцігодцы* ўсе гады аптымістычныя: трэці — вырашальны, чацьверты — вызначальны, пяты — канчальны. *Пяцігодка* — гэта *пяцігадовы плян* разьвіцця народнай гаспадаркі, яскравы прыклад дасягненняў савецкай генэтыкі, спалучэнне неспалучальнага — патрэбаў камуністычнага будаўніцтва і эканамічных законаў.

Камунізм ня зьнік, а перарадзіўся ў рынкавы сацыялізм. Кіраўнікі краіны зноўку гавораць пра *пяцігодку*. Адно беларусы ўжо перажылі. Наступная, відаць, завершыцца датэрмінова. „Хоць нашы колы ледзь рыпяць, а цягнуць воз батыры. Што скрасьці мусілі за *пяць* — раскрасілі за чатыры“, — слушна заўважыў Сокалаў-Воюш.

Раб

Міхась Скобла

Ледзь толькі ўзяўшы ў рукі буквар, савецкі першаклясьнік чытаў па складок: „Мы-не-ра-бы“ — і выводзіў у пропісях пад дыктоўку настаўніцы тое ж самае, вывернутае на ліхі бок: „Ра-бы-ня-мы“.

У падручніку па гісторыі вучань абавязкова знаходзіў выяву асілка, што ледзь ня цалкам складаўся з напружаных цягліцаў і мусіў пэрсаніфікавацца ў вачох падлетка ў *раба*, які рве пугі.

Галоўная песня эпохі таксама пачыналася з галодных і *рабоў*. Перастараючы „Інтэрнацыянал“ па-беларуску, Купала абышоўся без *рабоў* і аднакаранёвых словаў, і верш загучаў адчувальна выразней, чымся ягоны расейскі варыянт:

Паўстань, пракляцьцем катаваны!
Паўстань, хто з голаду век пух!
Бурліць наш розум збунтаваны,
Няволі кліча рваць ланцуг!

Але кайданы й ланцугі неўзабаве йзноў спатрэбіліся для незлічоных ворагаў народу, што абжывалі краіну з *рабаўласьніцкім* ладам: архіпэляг ГУЛАГ.

У першыя дзесяцігодзьдзі савецкае ўлады зьявілася цэлая плойма словаў з агульным пачаткам: *рабфак*, *рабселькоры*, *рабсіла*. Савецкі народ як бы паступова прызвычайваўся да слова *раб*.

Беларусы прызвычайліся мо больш за астатніх, бо нават скарочаную назву сваёй краіны ўпарта пішуць не Беларусь, як таго патрабуе адпаведная норма закону, а ўсяго толькі — *РБ*.

Рада

Сяргей Шупа

Рада. Адно з словаў, якое вызначае цывілізацыйны кантэкст Беларусі. Слова *рада* — старабеларускае, запазычанае праз польскую зь нямецкай

мовы. Яно прыйшло ў Беларусь у пару эўрапеізацыі, калі нашая краіна — Вялікае Княства Літоўскае — далучылася да заходняй палітычнай культуры. Галоўны кіраўнічы орган дзяржавы атрымаў назой *Рада княства*. Местамі кіравалі мястовыя *рады*, у іх засядалі *райцы* на чале з бурмістрамі.

Ад слова *рада* вытварылася шмат іншых — *радзіць, нарада, парада, да-радца, раднік, радны*. *Даць рады, няма рады...*

Але нашыя старадаўнія *Рады* зніклі разам з нашым Княствам. У ХХ стагодзьдзі, на зараньні новай палітычнай эпохі на нашых землях зноў узьніклі *Рады* — Беларускай Рэспублікі. Разам зь імі завяліся і ўсходнія адпаведнікі *Радаў* — *Саветы*. *Саветы* прыйшлі разам з расейскай рэвалюцыяй. Самое слова *савет* у расейскай мове не сваё — яно прыйшло з царкоўнаславянскай як калька з грэцкага, бізантыйскага арыгіналу. Палітычнае супрацьстаяньне *Радаў* і *Саветаў* ува ўмовах Беларусі адлюстроўвала барацьбу эўрапейскай і бізантыйскай палітычных традыцыяў. Перамагла ўрэшце другая, і таму даўгія гады ў беларускай мове панавалі *Саветы*.

А вось нашыя суседзі гэтую барацьбу выйгралі. Украінцы і палякі ўсе саветы называлі *радамі*, літоўцы — *тарыбамі*. Толькі дысыдэнты і эміграцыя пакідалі за расейскай зьявай расейскі назой. Тое самае адбываецца сёньня і ў нас. Усё беларускае, замежнае, усясьветнае — *рады*. Усё савецкае ці постсавецкае — *саветы*. Сёньняшні законны парлямэнт — *Вярхоўны Савет Беларусі* — гэта апошні атавізм савецкага ладу. Гэты назой мае адысьці разам з стагодзьдзем, якое яго спарадзіла. А ў новым стагодзьдзі адгорнем новую старонку. *Дамо рады*.

Радые

Рыгор Барадулін

Радые. Адрэдагаваныя хваіны з чашачкамі й драцінамі прыйшлі ў беларускія месцы й мястэчкі ў 30-я гады. Аблавухія чорныя грыбы рэпрадуктараў вырасьлі над пляцамі. *Радые* — яно й сьпявала, яно й чытала вершы, яно паведамляла навіны, а болей за ўсё агітавала за савецкі рэжым. Гэта ж бабка казалі — пры новым прыжыме.

Радые склала сур'ёзную канкурэнцыю пеўню. Па ім, па *радыё* вызначалі час, *радыё* слухалі для супакою настрою. Пра гэтае нават папеўка — „Мая мілка захварэла, ледзь нагамі рухае — толькі выйдзе на парог, *радыё* паслухае...“

Пасьля вайны кожнае, бадай што, трэцяе слова — *радыёслоўе* — было „Сталін“. Жылі бедна, бацька загінуў, а тут на ўсю сьцюдзёную хату — „Сталін, Сталін, Сталін...“ — араторыя. Мама вырывае вілку з разэткі ды толькі абрываіста: „...Сралін“.

У 60-я праз тры дні паўтаралі літрадыёмантаж, названы вершам Максіма Танка „Выканана партыі заданьне“...

Найвялікшай крамолай лічылася слухаць *радыёгаласы* — чужое *радыё*, якое казалі праўду пра імперыю зла. Мацнеў ідэалогічны маразм, мацнеў прапагандысцкі голас *радыё*. Ажно на *радыё* Ўладзімеру Юрэвічу, які выдатна веў перадачу „Жывое Слова“, дзеці прыслалі загадку: „Ня піўшы і ня еўшы, крычыць, як ашалеўшы. Хто? — Беларускае *радыё*“.